

דבר תורה לפרשת ויצא

אהוד זמורה

לכל איש יש שם

חז"ל במדרש תנחומא, פרשת ויקהל סימן א

את מוצא שלשה שמות נקראו לו לאדם, אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראין לו בני אדם, ואחד מה שקונה הוא לעצמו. טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו.

המשוררת זלדה כתבה את השיר המפורסם: "לכל איש יש שם" הפותח במשפט "לכל איש יש שם שנתן לו אלוהים ונתנו לו אביו ואימו". חנן יובל הלחין את השיר אותו משמיעים בעיקר בימי זכרון, אולם יש בו בשיר מכלול של תיאורים של מצבים בחיים בהם ניתן לבן האדם שם, מצבים המיוחסים למי שנתן את השם ומי שמקבל אותו, ובעיקר למצבים אותם חווים הוריו של האיש.

המשמעות אשר ניתנת לשם היא עניין מורכב. השם מלווה את האדם לכל אורך חייו. למי שנתן את השם ישנה אחריות רבה בעת בחירת השם, כיון שהשם עשוי להשפיע בדרך זו או אחרת על חייו של האדם. אולם, באותה מידה, בחירת השם חושפת במי שנתן אותו למצב רוח, ולתקוותיו. היא חושפת את בעיותיו הנפשיות בעת מתן השם. היא חושפת היבטים רבים הקשורים לתינוק אשר קיבל את השם, להוריו, למשפחתו ולחברה אשר סביבו.

מכל האירועים הרבים המתוארים בפרשת השבוע – פרשת ויצא, אני רוצה לעמוד על סיפור מתן השמות לשנים עשר בני יעקב וכיצד הם משקפים את מסכת היחסים הסבוכה במשפחת יעקב.

השותפים לסיפור זה בפרשת השבוע הן לאה, רחל, יעקב ולבן.

יעקב מאוהב ברחל ומבקש את ידה מאביה – לבן. האב הערמומי והנוכל מתנה את מתן בתו ליעקב תמורת שבע שנות עבודה של יעקב במשק ביתו.

הבת הבכורה **לאה** מאוהבת ביעקב אך מרגישה דחוייה ובלתי נאהבת, לא על יעקב ולא על אביה. היא בודדה ביגונה ונתונה לחסדי שני הגברים: האם תשאר ככלה מדרגה שניה ותינתן כאשה פחותת ערך על ידי אביה לכל מי שיבקש אותה ותידון לחיי סבל כל ימיה?

לבן, האב הערמומי והנוכל מנצל את אהבתו העזה של יעקב לרחל ומשתמש בו כעובד חנינם מוצלח במשקו אשר מגדיל את עושרו ואת הכבוד שרוכשים לו שכניו. לזכותו יש להגיד שהוא חושב על טובת בתו הבכורה לאה ואינו רוצה להשאיר אותה לגורלה כאשה לא רצויה ולא נשואה. על כן הוא דוחף את לאה בעורמה ליצוע הכלולות של יעקב כדי שיקדש אותה כאשתו בביאה כנגד רצונו.

רחל, הבת הנאהבת נאלצת לחכות ארבע עשרה שנים עד שאביה יסכים לנישואיה ליעקב האוהב. שבע שנים יותר ממה שהובטח לה בתחילת הפרשה. היא מרגישה פגועה מעצם הדחיה של נישואיה, אולם מתנחמת בסימני האהבה המתמידים שמרעיף עליה יעקב. בסופו

של דבר, לאחר שכבר התחתנה עם יעקב, תקוותיה ומעמדה במשפחה נפגעים קשות עקב אי יכולתה להיכנס להריון מאהוב ליבה.

נישואיה של לאה ליעקב הם מעשה מרמה מכוער. יעקב מקדש את לאה בביאה. בליל החתונה כשהוא שיכור מיין בתום משתה החתונה, מכניס לבן למיטתו את לאה במקום רחל ובכך הוא מאלץ את יעקב לקבל את האחות שאיננה אהובה עליו.

סיפור התרמית של ליל הנישואים מעמיק עוד יותר את העלבון והסבל של לאה ומעמיד אותה כבר בתחילת הזוגיות עם יעקב בעמדה נחותה יותר כאשה. לאה מתחילה את חיי הנישואים שלה כאשה פגועה: פגועה בתדמית האישית שלה כאשה וכאדם. באופן טבעי פגיעה עמוקה זו גורמת לה לרצות פיצוי ונקמה על כך. את מעמדה יכולים לשפר אולי לידה של ילדים ליעקב, ובעיקר בנים זכרים.

בעת העתיקה ועד ימינו אלה, הולדת בן נחשבת הישג של הגבר. הגנטיקה מאשרת לנו שללא הגנים המתאימים המועברים מהאב לא יוצר תינוק זכר. עד היום ישנה העדפה ללידת בנים, הן ביהדות והן באיסלם ובדתות אחרות. הדבר מגיע למצבים קיצוניים של הפלת עוברים ממין נקבה ואף נטישה או המתה של תינוקות נקבות לאחר לידתן.

בתחרות על ליבו של יעקב ניתן להתחקות אחר הדינמיקה של מערכת היחסים של יעקב עם נשותיו, וביחוד על הדינמיקה של יחסי לאה ויעקב ויחסי לאה ורחל על פי ניתוח שמות שנים-עשר הבנים אשר נולדו להם.

ראובן

"**ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי, כי עתה יאהבני אישי**". עד לחתונתם לא מצויין בתורה שיעקב שנא את לאה, אלא רק העדיף את רחל. את המלה **עניי** מפרשים חז"ל כ"**שנאתי**". תחילה חשב יעקב שרחל היא זו אשר סדרה ללאה אחותה את התרמית בחתונה בכך שלימדה אותה את גילויי האהבה שבינה לבין יעקב כדי שלא ירגיש שבמיטתו נמצאת לאה ולא רחל. אולם לאחר שהסתבר ליעקב שלא כך הדבר הוא האשים את לאה בכל התרמית ושנא אותה על כך. לאה מקווה שבלידת הבן הראשון ליעקב הוא יתרצה וישנה את יחסו אליה.

שמעון

"**ותהר עוד ותלד בן ותאמר: כי שמע ה' כי שנואה אנוכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון**". תקוותה של לאה לשיפור יחסו של יעקב אליה ושיפור מעמדה כאשתו לא התקיימה למרות לידת הבן הבכור ראובן. אלמנט השינאה והעוינות עדיין היה קיים ביחסי יעקב ללאה.. עם לידת הבן השני קוותה לאה שיחס שלילי זה ישתנה. אולם, כפי שמעיד שמו של הבן השלישי תקוותה נכזבה.

לוי

"**ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילווה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא - שמו לוי**". המאבק של לאה על ליבו של יעקב נמשך. יעקב ממשיך להעדיף את רחל על לאה ומבלה את לילותיו באוהלה של רחל. בקריאת שמו של לוי, לאה מקווה שלידת הבן השלישי יגרום למהפך ביחסו של יעקב והוא ילווה אותה כלומר יבוא לישון באוהלה בקביעות.

רש"י מוסיף לפירוש השם לוי פלפול מדרשי ואומר "לפי שהאמהות נביאות היו, ויודעות ששנים עשר שבטים יוצאים מיעקב וארבע נשים ישא, אמרה לאה: מעתה אין לו פתחון פה עלי, שהרי נטלתי כל חלקי בבנים" ועוד מוסיף רש"י פלפול נוסף: כתוב קרא שמו ולא ותקרא שמו. לא לאה היא שקראה את שמו אלא המלאך גבריאל ובכך קידש את לוי לשמש כראש שבט הלויים והכוהנים.

יהודה

"ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמוד מלדת." יתכן שלאחר לידת לוי הצליחה לאה להשיג את מבוקשה, ויעקב אמנם התלווה אליה לאוהלה וחלק את לילותיו בינה לבין רחל. על כן בשמו של יהודה היא מביעה סיפוק משינוי היחס אליה ומודה לאלוהים על כך. ורש"י ממשיך כאן בתיזה שלו על לאה כנביאה ואומר: "הפעם אודה – שנטלתי יותר מחלקי, מעתה יש להודות" כלומר חלקי היה שלושה בנים (12/4) ואילו אני ילדתי ארבעה.

בשלב זה מפסיק רצף הלידות של לאה. היא משיגה לעצמה מעמד כאם ורעיה ונרגעת. הלחץ עובר עתה אל רחל שעדיין נשארה עקרה ולא נתנה ליעקב בנים. האהבה ללא תנאי בינה לבין יעקב מתערערת. היא מאשימה את יעקב בעקרונה ואומרת לו "הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי" ואילו יעקב משיב לה בלחץ מצידו ואומר "התחת אלוהים אנוכי אשר מנע ממך פרי בטן?". המצב מביא את רחל לנקוט בצעד יוצא דופן, אולם כנראה מקובל בימים ההם (מעשה שרה והגר): היא מנסה לממש את מעמדה כאם על יד הבאת שפחתה – בלהה אל מיטתו של יעקב. בלהה יולדת ליעקב בן ורחל היא זאת אשר נותנת לו את שמו ומנכסת אותו לעצמה כאילו היתה אימו.

דן

"ותהר בלהה ותלד ליעקב בן. ותאמר רחל דנני אלוהים וגם שמע בקולי ויתן לי בן. על כן קראה שמו דן".

רחל ממשיכה לבסס את מעמדה כאם באמצעות בלהה היולדת ליעקב בן נוסף – נפתלי.

נפתלי

"ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב. ותאמר רחל נפתולי אלוהים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי". כאן לראשונה מובע בפירוש על ידי רחל עניין התחרות והמאבק שבין האחיות בשמו של נפתלי המסמל **נפתולים – מאבקים** בין שתי האחיות.

הרוחות במשפחת יעקב ממשיכות להיות סוערות וממאנות להרגע: הקרב על הבכורה בין הנשים נעשה מורכב יותר ומצריך אמצעים חדשים. מספר הבנים במשפחה הוא שישה. עד להשלמת מניין שנים עשר הבנים הדרך ארוכה והנצחון של צד זה או האחר אינו מובטח. תחילה נוקטת לאה בצעד דומה לזה שנקטה רחל ומביאה אל יצועו של יעקב את שפחתה זילפה. זילפה יולדת ליעקב שני בנים: את גד ואת אשר. אולם לאה אינה מרפה ממאבקה. היא נוקטת בצעד חדש: היא קונה את זכות ההתייחדות עם יעקב בעזרת דודאים אשר הביא לה ראובן מהשדה. לדודאים המוזכרים במקרא יחסו תכונה של פרי המגביר פוריות. רחל

רוצה בפרי זה בתקווה שיעזור לה בבעיית הפוריות שלה. היא מוכנה להסתכן ומוכרת ללאה בתמורה לדודדאים את הזכות להתייחד עם יעקב. יתכן והעובדה שלאה עמדה מלדת לאחר ארבעה בנים הורידה אצל רחל את החשש שהיא תכנס להריון מיעקב בשלב זה של חייה. אולם ההתייחדות עם יעקב מביאה את לאה להכנס להריון וללדת שני בנים נוספים ליעקב – את **יששכר** ואת **זבולון** ולעלות את מספר בניה לשישה.

זבולון

"ותאמר לאה זבדני אלוהים אותי זבד טוב. הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו ששה בנים ותקרא שמו זבולון". עם שישה בנים לאה מגיעה סוף סוף למנוחה ולמעמד האשה הבכירה במשפחה.

כל עוד אין לרחל בנים משל עצמה אין היא יכולה לנוח ולשקוט. בנים אשר נולדו משפחתה בלהה אינם במעמד שווה לבנים שלה עצמה. היחסים בינה לבין יעקב מתערערים על רקע עקרותה. היא מאשימה אותו, והוא בצר לו טוען בפני האלוהים הקובע את מידת הפוריות של האשה. בסופו של דבר אלוהים נענה לתפילותיה של רחל והיא נכנסת להריון ויולדת ליעקב את בנה הראשון ממנו – את יוסף.. וכאשר היא נותנת לו את שמו היא מבטאת בו את תקוותה שיהיה לה עוד בן מיעקב.

יוסף

"ויזכור אלוהים את רחל וישמע אליה אלוהים ויפתח את רחמה. ותהר ותלד בן ותאמר: אסף אלוהים את חרפתי. ותקרא שמו יוסף לאמור – יוסף ה' לי בן אחר". גם כאן מפרש רש"י את השם שנתנה לבנה בכך שרחל כשאר האמהות היתה נביאה וידעה שליעקב אמורים להיוולד שנים – עשר בנים. את הבן השנים עשר קיוותה היא ללדת.

בנימין

בשלב זה בחיי המשפחה חל אירוע חשוב: יעקב ונשותיו והרכוש אשר צבר בעבודה אצל לבן עוזבים אגת ביתו של לבן ומתחילים במסע לכיוון ארץ כנען. בדרכם הם נפגשים עם עשו. הפגישה עם עשו מלווה במתח רב: האם עשו ינקום ביעקב על גזלת הבכורה? הפגישה עוברת בשלום והמשפחה ממשיכה לכיוון ארץ כנען כאשר המטרה היא להגיע לבאר שבע. אולם בבית לחם כורעת רחל ללדת ומתה בלידתה. לידת בנימין מתוארת בפרשה הבאה בספר בראשית – **פרשת וישלח**. על ערש מותה, לאחר שילדה את בנימין רחל קראה לו **בן אוני** כלומר הבן שנולד לאחר צערי או לאחר כלות כוחי כיון שידעה כי הולכת היא למות. ואילו יעקב קרא לו **בנימין – בן ימים או בן זקונים**.

לאה כבשה את מקומה כאשה הבכירה – האשה הראשונה בזכות ששת בניה שילדה ליעקב. היא הוכיחה ליעקב את אהבתה אליו למרות היחס המשפיל שהראה כלפיה לאורך שנים רבות.

נראה שיעקב למד להעריך את לאה ואף אהב אותה בגלל אישיותה, סבלנותה וגודל נפשה. ואת אהבתה אליו למרות יחסו אליה ובסופו של דבר הפכה לאה לאשה הבכירה במשפחה כיאה לאשה הראשונה. היטיב להביע אהבה זו של יעקב ללאה **המשורר אהוד מנור** בשירו

"אני אוהב אותך לאה". ואמנם בבוא יומו בקש יעקב להקבר עם לאה בקבר המשפחה במערת המכפלה ולא עם רחל.

למרות אשיותה המיוחדת והמעמד שכבשה לה לאה במשפחה, היתה זו רחל אשר אמרה את המלה האחרונה בהיסטוריה של המשפחה ועם ישראל: קברה של רחל הוא מקום קדוש והמונים עולים אליו עד היום הזה, ואילו יוסף בנה כבש מקום של כבוד בהמשך תולדות העם לאחר שירד מצריימה. ושני בניו של יוסף זכו לעמוד בראש שני שבטים אשר קבלו נחלה בארץ כנען.

שבת שלום.

לכל איש יש שם

מילים: זלדה

לכל איש יש שם
שנתן לו אלוהים
ונתנו לו אביו ואימו.
לכל איש יש שם
שנתנו לו קומתו ואופן חיוכו
ונתן לו האריג.
לכל איש יש שם
שנתנו לו ההרים
ונתנו לו כתליו.
לכל איש יש שם
שנתנו לו המזלות
ונתנו לו שכניו .
לכל איש יש שם
שנתנו לו חטאיו
ונתנה לו כמיהתו .
לכל איש יש שם
שנתנו לו שונאיו
ונתנה לו אהבתו
לכל איש יש שם
שנתנו לו חגיו
ונתנה לו מלאכתו .
לכל איש יש שם
שנתנו לו תקופות השנה
ונתן לו עיוורונו .
לכל איש יש שם
שנתן לו הים
ונתן לו מותו .

אני אוהב אותך לאה

מילים: אהוד מנור

את אותו הבוקר לא אשכח
כשטמנת ראשך בתוך הכר
אור השמש על האוהל נח
וראשי הלום שיכר.
כשלחשתי באוזנך את שמה
את ידי אספת ביד קרה
ודמעה אחת חמה
אל כפות ידי נשרה.
הנה ימים רבים חלפו
ושתי ידי עייפו
ועיניך מה יפו
כעיני רחל.
אני אוהב אותך לאה
אוהב אותך גאה
אם אשכח אותך לאה
שמי לא ישראל.
אל ימר ליבך על אחותך
הן בנייך לצידך יושבים
אל תפני אישה את מבטך
כל חלומותי קרובים.
מה בקשתך אמרי לאה
שבע השנים חלפו מזמן
ונותרה רק עוד שעה
טרם יסגר הגן.
הנה ימים רבים חלפו...